

MIJN NATUUR

*Voorzitter geeft
hamer door*

Schapen grazen het
landschap fraaier

Kansen voor meer
kruidenrijk grasland

Kolken als parels
langs de dijk

Een magische sfeer

Rowenna Willemse werkt sinds half mei als junior fondsenwerver voor SBNL Natuurfonds. Ze is gefotografeerd in de besloten historische hoogstamboomgaard Ochtendblauw in Culemborg. 'Dit is voor mij de plek waar ik tot rust kom. De plek die me uit m'n hoofd en in m'n lichaam brengt. Samen met mijn man en een vriendin heb ik een bedrijfje opgezet, waarmee we willen bijdragen aan de biodiversiteit in het riviereengebied. In deze boomgaard hebben we een vaste plantenkwekerij. Momenteel leggen we moederbedden aan met planten die we later vermeerderen voor de verkoop.'

'Ik groeide op in Driebergen. Mijn vader was imker. En samen met mijn moeder trok ik geregeld de natuur in. De liefde voor het landschap en het bewustzijn dat je er goed voor moet zorgen, zijn me met de paplepel ingegoten. Als ik hier 's ochtends heel vroeg kom, hangt er echt een magische sfeer. Pas geleden vlogen er twee roofvogels tussen de fruitbomen door. Soms lopen er kippen en schapen rond. Als ik dan met mijn handen in de aarde wroet en ik zie bijen, insecten en vlinders, dan voel ik me gewoon gelukkig.'

FOTO: HESTER HELEEN

Mijn Natuur is een uitgave van SBNL Natuurfonds.
Lekdijk 58
3998 NJ Schalkwijk
Telefoon (0318) 578357
E-mail sbnl@sbnlnatuurfonds.nl
www.sbnlnatuurfonds.nl
IBAN NL97 RABO 0158 7442 41

Redactie

Marlies Kolthof (eindredacteur),
Simone Luijckx, Hans Siemes, Kees de Kroon en Oswin Schneeweisz.
M.m.v. Manja te Velde en Trix van Veen

Foto's

Fotoarchief SBNL Natuurfonds,
Hans Menop, Hester Heleen, Marlies Kolthof, Jan van der Greef, Margriet Pflug, Kees de Kroon, Trix van Veen, Simone Luijckx, Margreet Riedstra, Bendiks Westerink, Hans Hillewaert, Cony Bufe, GFDL, WG Rijk landschap Nijbroek, Wim van Werven, Jan-Olaf Tjabringa, Rob Visser Photography, Johan van Blerk, Bernd Haynold, Marcel van Kammen, Monique Kooijmans, Ingram Image.

Vormgeving

Aad van Dommelen (Witvorm)

Druk

Zalsman Zwolle bv

Advertentie-exploitatie

SBNL Natuurfonds

Abonnementen

Losse abonnementsprijs voor niet-donateurs 2024: € 19,50 per jaar
Leden van een ANV, de Jagersvereniging of de NOJG 2023: € 17,- per jaar
Abonnementen worden automatisch verlengd. SBNL Natuurfonds hanteert één maand opzegtermijn voorafgaand aan het verstrijken van het abonnement

ISSN 2588-8692

Jaargang 8, herfst 2024

Overnemen van artikelen is toegestaan met vermelding van bron, auteur en toezending van een bewijsexemplaar aan het bureau van SBNL Natuurfonds

In dit nummer

12

Meer kruidenrijk grasland voor veenweidegebied

Biedt extensief beheerd kruidenrijk grasland mogelijkheden voor een toekomstbestendige melkveehouderij in het veenweidegebied? Onderzoekers van de WUR namen monsters van gewassen, bodem en mest en spraken met agrariërs. Met als conclusie: we kunnen het areaal aan kruidenrijk grasland uitbreiden en de biodiversiteit herstellen.

32

Kolken als parels langs de dijk

Nederland telt honderden kolken. Menigeen rijdt, fietst of wandelt eraan voorbij. Het zijn natuur- en landschapspareltjes die een kijkje waard zijn. In Kamperveen zijn mede dankzij SBNL Natuurfonds twee kolken verlost van gele plomp, waardoor het water weer kan schitteren.

15

Nijpjes gaat, Hemmen komt

Op 1 oktober draagt Frederik Nijpjes de voorzittershamer over aan Roelof Hemmen. Nijpjes: 'Initiatieven van onderop, waarin wij als SBNL Natuurfonds een coördinerende rol spelen, daar geloof ik in. Luisteren naar boeren, naar grondeigenaren en gebruikers, hen met elkaar in verbinding brengen. Dat is onze missie.'

18

Nijbroek pakt woningnood én landschap aan

Woningen voor de eigen jongeren en tegelijk een impuls voor natuur en landschap. Het polderdorp Nijbroek, gelegen in de IJsselvallei, maakt het eensgezind mogelijk. SBNL Natuurfonds gaf via Fonds West-Gelderland een vriendelijk zetje door fruitbomen voor de boomgaard te sponsoren.

22

Schapenbegrazing in de lift

Schapen in een weiland, veel Hollandser kan het niet. Toch is het schaap meer dan een fotomodel voor pittoreske ansichtkaarten. Schapen worden steeds vaker ingezet bij het beheer van natuur- en cultuurgronden. Ze staan tegenwoordig zelfs langs de snelweg te grazen.

Foto cover:
Spechtinktzwam, Hans Menop

- 2 Mijn Natuurmoment**
Een magische sfeer
- 4 Colofon**
- 7 Voorwoord**
Lekker de laarzen aan
- 8 Nieuws en beleid**
Meldt u aan voor een excursie!
- 12 Kruidenrijk grasland helpt veenweidegebied**
'Ook voor gangbare boeren inpassing mogelijk.'
- 15 Interview voorzitters**
'Mensen verbinden met natuur dicht bij huis.'
- 18 Fonds West-Gelderland**
Woningnood én landschap aanpakken
- 20 Moment van Menop**
Herfstlandschap
- 22 Schapenbegrazing in de lift**
Schaap als natuurlijke landschapsbeheerder
- 25 Kunst op je pad**
Oeverwaluwwand met gedicht
- 26 Natuur om de Hoek**
Sander en Roos laten hun varkens wroeten
- 28 Spreekwoord uit het Dierenrijk**
Hongerig als een wolf
- 30 De Uitkijkpost: Belvédèretoren**
Oudste betonnen toren met blik op de Wadden
- 32 Fondsen SBNL Natuurfonds**
Kolken als parels langs de dijk
- 34 Natuurstemmen: Historicus Hans Mulder**
'Alles is natuur, zelfs cultuur'
- 36 Welke boom wint verkiezing 2024?**
Wereldboom, dikste wilg en Wilhelmina's linde

Breng je stem uit voor De Boom van het Jaar
verkiezing 2024 vóór 17 oktober 12.00 uur
via www.deboomvanhetjaar.nl

Natuur om de hoek is ook van jou!

Het Nederlandse landschap is eigenlijk van ons allemaal. In onze vrije uurtjes fietsen, wandelen en kanoën we gewoon er doorheen, zonder een kaartje te hoeven kopen. Om te kunnen blijven genieten van al die heggen, bloesembomen en weilanden én de biodiversiteit in het buitengebied een boost te geven, startte SBNL Natuurfonds de campagne Natuur om de Hoek. Zo kan iedereen zijn steentje bijdragen om Nederland een stukje mooier te maken! Lees meer over het mooie project van varkenshouderij sAnders Hof op pagina 26-27 en het beoogde kippenwalhalla in Doetinchem op pagina 9. Steun de campagne en ga naar www.sbnl-natuuromdehoek.nl voor een gift of scan de QR-code.

VOORWOORD

Lekker de laarzen aan

Elk seizoen heeft zo zijn eigen charme. De winter met zijn rust, gezellige uurtjes voor de haard en – met een beetje geluk – sneeuw en ijs. De lente met ontluikend groen, gele narcissen en springende lammetjes en de zinderend zwoele zomer met lange lome avonden.

Maar als ik écht moet kiezen is de herfst toch mijn favoriete seizoen. Want het is oogsttijd! Ik waag me niet aan het wildplukken van paddenstoelen en houd het bij sleedoornbessen, peren en appels. Lekker prutsen in de keuken met Sloe Gin, fruittaart en stoofpotjes. De natuur gaat in overdrive met prachtige kleuren en verrast soms met nog wat onverwachte warme dagen. Lekker de laarzen aan en struinen door het veld dus.

Daar is de komende maanden alle gelegenheid toe, want we hebben een aantal interessante excursies op het programma staan. Natuurlijk komt u in september naar ons Fort Honswijk om vleermuizen te kijken en de geweldige film *Onder het Maaiveld* te zien. In oktober reizen we naar Diepenveen, waar we al tweemaal een project ondersteunden in de tuinen van klooster Nieuw Sion. En in november gaan we aan de borrel bij Ciderij in 't Groenewoud. Eigenaar Linder van den Heerik neemt ons mee in zijn visie over fruitteelt en bodemleven.

Alle projecten die we financieel ondersteunen, maken het verschil. Van wetenschappelijke onderzoeksprojecten tot praktische projecten in het veld. Ze maken het verschil voor de bodem, het landschap en de biodiversiteit. Ze laten zien dat natuur en landbouw best goed samen kunnen gaan. En dat particulier natuurbeheer en particuliere initiatieven belangrijk zijn – en blijven, zeker nu we van overheidswege niet al te veel hoeven te verwachten.

Het begint altijd met een geïnspireerd idee. Met iemand met liefde voor het land, voor het landschap. Zonder deze mensen zou SBNL Natuurfonds niet bestaan. Twee van die betrokken mensen zijn onze scheidend voorzitter Frederik Nijpjes en zijn opvolger Roelof Hemmen. Beiden natuurliefhebber, elk op zijn eigen manier. Op pagina 14 leest u hun visie op het buitengebied.

Als u al niet geïnspireerd was door de herfst, dan wordt u het vast door het lezen van dit herfstnummer. Veel leesplezier!

Manja te Velde
Directeur SBNL Natuurfonds

Excursies 2024

18 OKTOBER 2024 | 13.30 tot 16.00 uur

KLOOSTER NIEUW SION, DIEPENVEEN OV
Deze excursie staat in het teken van natuur en stilte. Klooster Nieuw Sion is zowel qua geschiedenis als qua gebouwen belangrijk religieus en cultureel erfgoed, ingebed in de Sallandse samenleving. De oecumenische gemeenschap wil dit erfgoed bewaren en verder bouwen op de erfenis die de monniken achterlieten. Met behulp van het Van Hemertfonds is de ‘vier-seizoenenhof’ in de oostelijke binnentuin aangelegd. Eerder al steunde dit fonds het klooster met het herstel van een vijver en het aanplanten van fruitbomen. Wij krijgen een rondleiding door het klooster en de tuinen.

Excursies 2025

MAART

LANDGOED GEIJSTEREN, GEIJSTEREN NB/LIM

16 NOVEMBER 2024 | tijd nog niet bekend

AGROFORESTRY & CIDERIJ 'T GROENE WOOD, BIEZENMORTEL NB
In het hart van het Brabantse Groene Woud, vlakbij natuurgebied De Kampina, staan honderden jonge slanke appelboompjes. Het zijn de boompjes van Agroforestry 't Groene Woud. Alles is gericht op het telen van voedsel zonder inbreuk op de natuurwaarde van het landschap. Linder van den Heerik, eigenaar van de Ciderij, richt hij zich naast zijn werk als docent, en adviseur in agroforestry, op de productie van oude appellassen speciaal voor cider. Daarnaast produceert hij samen met Thekla Ahrens eigen ciders voor horeca en particulieren. SBNL Natuurfonds steunt dit initiatief via de aanschaf van bomen, struiken en heggen.

MEDIO APRIL

DE WIERSSSE, VORDEN GEL

NIEUWS EN BELEID

CAMPAGNE NATUUR OM DE HOEK
900 bomen voor een biodivers kippenhall

In Doetinchem ligt de boerderij van Roy en Maud Tomesen, vierde generatie boeren op het bedrijf. In 2019 zijn ze overgegaan op vrije uitlooppkippen. Daarnaast hebben ze Brandrode koeien, bijenkasten en schapen. Nu hebben ze besloten om agroforestry aan te leggen op hun boerderij.

Beschutting
Door 900 bomen te planten willen zij de huidige uitloop van de kippen, die bestaat uit voornamelijk grasland, veranderen in een ‘kippenwalhalla’. Hierdoor ontstaat er een bosrijke omgeving met beschutting. Kippen zijn van nature echte scharrelaars, maar zonder beschutting kunnen ze niet vrij bewegen. De dreiging van een roofvogel die plotseling opduikt is altijd aanwezig. Samen met SBNL Natuurfonds start de familie Tomesen een crowdfunding campagne om de eerste 368 walnoot-, hazelnoten- en kastanjebomen te kunnen aanschaffen.

Beter bodemleven
Door de aanleg van bomen en struiken en doordat de kippen niet meer op de zelfde

plek scharrelen, verbetert de bodem. De wortels zorgen voor een luchtigere bodem. Hierdoor neemt de bodem meer water op en wordt rijker aan bodemleven. De verschillende boom- en struiksoorten zorgen voor meer voedselbronnen, niet alleen voor de kippen maar ook voor insecten en bijen die een belangrijke rol spelen in ons ecosysteem.

Doet u mee?
Om hun droom waar te maken is steun onmisbaar. Er is € 10.950,- nodig om het eerste plantgoed aan te schaffen. Met uw donatie draagt u bij aan meer dierenwelzijn voor de kippen en het versterken van de biodiversiteit.

Doneren kan via:
www.sbnl-naturomdehoek.nl/project-kippenwalhalla

Of scan de QR-code:

GIFTEN

In het tweede kwartaal van 2024 kreeg SBNL Natuurfonds van meerdere donateurs weer een welkome extra gift bovenop de reguliere donateursbijdrage. Hartelijk dank aan allen! Verder ontvingen we van een stichting een gift van 10.000 euro. Voor Fonds de Eik kwam een gift binnen van 150 euro. Hartelijk dank aan allen!

Wilt u nog meer betekenen voor de natuur en de fiscus een handje laten meehelpen? Dat kan! Periodiek schenken levert voordeel op voor u én voor de natuur. Via een periodieke schenkingsovereenkomst legt u voor minimaal vijf jaar vast dat u een vast bedrag per jaar schenkt. Hierdoor is uw bijdrage jaarlijks geheel aftrekbaar van de inkomstenbelasting (met een maximum van € 250.000 per jaar). U kunt zelfs uw donatie verhogen, zonder meer te betalen. De Belastingdienst betaalt in dat geval mee aan uw gift.

Meer informatie via Ine Rutgers: ine.rutgers@sbnlnatuurfonds.nl of (0318) 57 83 57.

Akelei

Stikstofdepositie vermindert biodiversiteit

De neerslag van stikstofverbindingen zorgt voor een verstoring in de natuur. Dat constateert een groep Europese wetenschappers onder leiding van ecoloog Fons van der Plas (WUR), na heranalyse van 765 proefvelden verspreid over ruim 140 natuurgebieden in negen landen. Van alle soorten planten gaat 39,5% achteruit als de stikstofneerslag toeneemt. Slechts 1,5% van de soorten heeft baat bij meer stikstof. Voor de andere soorten vonden de onderzoekers geen statistisch aantoonbare verschillen.

Sommige van de soorten die negatief beïnvloed worden, staan al op de lijst van ‘bedreigde soorten’. Volgens Van Der Plas bevestigen de bevindingen wat in eerdere studies al op kleine schaal werd aangetoond. “In Nederland was er kritiek dat eerder onderzoek was gebeurd op zeer beperkte ruimtes en dat resultaten niet zomaar konden worden geëxtrapoleerd. Uit deze analyse volgt dat de impact van stikstofdepositie op grote schaal niet anders is en dat het voor behoud van de biodiversiteit belangrijk is om de neerslag van stikstofverbindingen omlaag te brengen.”

Bron: Volkskrant, 22/08/2024

©Margriet Pflug

Ongevoelig voor naaktslakken

Naaktslakken zijn dit jaar een plaag voor veel tuinbezitters. Vogelbescherming Nederland heeft daarom een lijst opgesteld van 10 plantensoorten die ongevoelig zijn voor vraat door slakken. Het zijn planten waar wel vlinders en andere insecten op afkomen. De lijst bestaat uit duizendblad, teunisbloem, akelei, hemelsleutel, moerasandoorn, kaardenbol, Oost-Indische kers, wilde bertram, bosanemoon en rozemarijn.

Bron: Vogelbescherming Nederland, 29/08/2024

Scholekster wordt stadsvogel

Van de naar schatting 30.000 tot 37.000 broedparen van de scholekster in Nederland broedt tegenwoordig ongeveer 20% in stedelijk gebied. Dat is een flinke relatieve toename ten opzichte van 2009, toen 4% van de populatie in steden broedde. De scholeksters in de stad nemen toe in aantal, die langs de kust en op het boerenland nemen af.

Het aantal stedelijke broedparen is in 2023 gestegen tot 6.000 tot 8.000, twee keer zoveel als in 2009, toen de laatste telling plaatsvond. Scholeksters zijn alleen in stedelijk gebied nog in staat voldoende jongen groot brengen om de populatie in stand te houden. In het boerenland en op kwelders en dijken langs de kust is de jongenproductie al jaren te laag.

Als deze trend doorzet, zal het aandeel broedende scholeksters in stedelijk gebied in relatieve en absolute zin nog verder toenemen. Op termijn wordt de scholekster daarmee steeds meer een stadsvogel, maar zal in aantallen een fractie blijven van het aantal dat ooit in Nederland broedde.

Bron: Sovon Vogelonderzoek Nederland, 27/08/2024

Analyse van schade aan vee door wolf over een langere periode

Oostenrijkse wetenschappers verbonden aan de universiteit van Innsbruck hebben onderzoek gedaan naar de factoren die de kans op wolvenaantallen op vee beïnvloeden. Met behulp van gegevens uit de periode 2000-2019 analyseerde de onderzoekers verschillende omgevings- en managementfactoren. Ze publiceerden hun bevindingen in het wetenschappelijke tijdschrift Global Ecology and Conservation.

Uit de studie blijkt dat vee, met name schapen en geiten, meer risico loopt op aanvallen door wolven wanneer er relatief weinig bos is in verhouding tot landbouwgrond, en er weinig alternatieve prooidieren in een gebied aanwezig zijn. Het risico neemt toe in geval van een wolventerritorium dicht bij het vee en wanneer er in een roedel jonge wolven aanwezig zijn.

Naast omgevingsfactoren werd ook de impact van veehouderijpraktijken onderzocht. De onderzoekers zien dat wolvenaantallen een grotere schade aanrichten wanneer het vee in kleinere kuddes wordt gehouden en wanneer

beschermingsmaatregelen zoals elektrische afrasteringen ontbreken.

Bron: Global Ecology and Conservation, 24/06/2024

RESIDUEN VAN VERBODEN MIDDELEN IN OPPERVLAKTEWATER

In 2022 werden residuen van 32 verboden bestrijdingsmiddelen aangetroffen in ons oppervlaktewater. Dat blijkt uit data-onderzoek van de redactie van het televisie- en radioprogramma Pointer van KRO-NCRV. Voor sommige stoffen gold dat ze al tientallen jaren niet meer zijn toegestaan.

Pointer analyseerde openbare data van meetpunten uit sloten, meren, rivieren en ander water in heel Nederland. Die data zijn beschikbaar via de Bestrijdingsmiddelenatlas. Elke stof uit de atlas heeft een eigen norm. Uit de analyse van Pointer bleek dat voor 137 middelen de norm op bepaalde locaties werd overschreden. Voor 32 van die middelen was er in 2022 geen toelating meer.

©Hester Heleen

De overschrijdingen van deze stoffen deden zich op plekken in heel Nederland voor. Stoffen die vaak boven de norm voorkwamen, waren bijvoorbeeld het insecticide mevinfos (sinds 1999 verboden) en het onkruidbestrijdingsmiddel dinoterb (sinds 1998 niet meer toegestaan).

Milo de Baat is universitair docent Waterkwaliteit en Ecotoxicologie (Uva). Hij stelt dat sommige van de 32 stoffen jarenlang in de bodem aanwezig kunnen blijven en bijvoorbeeld vrijkomen als deze in bewe-

ging wordt gebracht door werkzaamheden. Ook illegaal gebruik is niet uit te sluiten.

De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) doet onderzoek naar de handel in illegale bestrijdingsmiddelen, maar kampt met een beperkte capaciteit. Zij geeft aan dat er online handel bestaat in verboden middelen, waarvan de omvang waarschijnlijk groter is dan officieel bekend.

Bron: Pointer KRO-NCRV, 23/08/2024

Meer kruidenrijk grasland biedt kansen voor veenweidegebied

Biedt extensief beheerd kruidenrijk grasland mogelijkheden voor een toekomstbestendige melkveehouderij in het veenweidegebied? Die vraag probeerden onderzoekers van de WUR te beantwoorden. Drie jaar lang namen zij monsters van gewassen, bodem en mest en spraken met agrariërs in de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden over hun beheer en bedrijfsvoering. Met als conclusie: er liggen kansen om het areaal aan kruidenrijk grasland uit te breiden en daardoor de biodiversiteit te herstellen.

Het veenweidegebied in de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden kent verschillende uitdagingen. Op veel plaatsen is sprake van bodemdaling. Ook de toename in droge periodes door klimaatverandering speelt hierin mee. Daarnaast zitten boeren met het stikstofprobleem. De toekomst van de melkveehouderij staat hierdoor onder druk. ‘Bijna overal op het Nederlandse boerenland is de biodiversiteit achteruitgegaan’, vertelt Judith Westerink,

onderzoeker landscape governance (WUR). ‘Je ziet meer monocultuur, minder insecten en daardoor hebben de boerenlandvogels het zwaar.’

Twee Rode Lijstsoorten

Kruidenrijk grasland biedt kansen. Reden voor de onderzoekers om, op verzoek van de Groene Cirkel Kaas en Bodemdaling, bedrijven met ervaring nader onder de loep te nemen. Allereerst onderzochten zij de verscheidenheid aan planten in extensief beheerd kruidenrijk grasland.

Op de 29 onderzochte percelen troffen de onderzoekers in totaal 106 soorten vaatplanten aan. Twee van die soorten zijn opgenomen op de Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare soorten, namelijk moeraskartelblad en kamgras.

Minder fosfor, meer schimmels

Bij extensief beheerd kruidenrijk grasland wordt veel minder mest gebruikt dan bij gangbare productiegraslanden. Daardoor bevat de bodem minder fosfor en daardoor grotere hoeveelheden

↑ N2000 gebied de Donkse Laagten van Staatsbosbeheer, de grond is verpacht aan een gangbare boer.

↗ Bij een biologische boer in de Alblasserwaard. Foto's: Bendiks Westerink

mycorrhiza schimmels. De bodem is armer aan nutriënten en beter bestand tegen droogte. Die sporenelementen zijn belangrijk voor de gezondheid van de koe. Daar staat tegenover dat de opbrengsten van extensief beheerd grasland uiteraard veel lager zijn. De meest extensieve bedrijven zijn meestal biologische melkveehouderijen die een lagere productie per koe hebben.

Motivatie

Persoonlijke interesse en belangstelling voor de natuur blijken belangrijker als motivatie dan de financiële vergoedingen die er tegenover staan. Redenen waarom boeren kiezen voor kruidenrijk grasland, zijn onder meer de toekomstbestendigheid van het bedrijf, werken met de natuur als onderdeel zien van het vak, het leuk vinden en bijdragen aan biodiversiteit en diergezondheid.

Interessant en hoopvol

Vooral de enorme variëteit in de bedrijfsvoering viel Westerink op: ‘Ik vond het opvallend dat er niet maar één weg naar Rome leidt. Boerenbedrijven

We moeten echt zuinig zijn op de kruidenrijke graslanden die we nog hebben, aldus onderzoeker Westerink. Foto Conny Bufo

zijn heel divers. Je hebt logischerwijs de biologische bedrijven die met kruidenrijk grasland werken. Maar voor mij was opvallend dat het ook voor gangbare boeren met redelijke producties nog steeds heel goed mogelijk is om een deel kruidenrijk grasland, bijvoorbeeld in natuurgebied, in te passen in hun bedrijf. Juist die diversiteit vond ik interessant

en hoopvol. Want dat betekent dat het werken met kruidenrijk grasland voor heel veel boeren een optie zou moeten kunnen zijn.’

Meer kruidenrijkdom

De onderzoekers zagen op diverse percelen kansen voor het ontwikkelen van meer kruidenrijkdom, bijvoorbeeld in combinatie met weidevogelbeheer of vernatting van het gebied om bodemdaling tegen te gaan. Boeren kunnen hiervoor een vergoeding krijgen vanuit het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer en een plus op hun melkprijs vanuit de zuivelsector. In het veenweidegebied is verschraling de beste manier voor het ontwikkelen van kruidenrijk grasland, dat wil zeggen maaien, het gras afvoeren en niet bemesten. Voor de instandhouding van kruidenrijke graslanden is een klein beetje mest wel weer goed.

Geen copy paste

Toch staan veel traditionele boeren er nog altijd huiverig tegenover. Westerink: ‘Er worden natuurlijk veel verhalen verteld.

Maar welke boer heeft er zelf echt aan gerekend voor zijn bedrijf? Kijk, je kunt geen copy paste doen en zeggen: wat bij deze boer lukt, kun jij ook. Vakmanschap is een soort magie, ieder bedrijf is anders. Maar door de eco-regelingen zijn de spelregels wel veranderd. Die regelingen verklaren voor een groot deel de positieve uitkomsten van onze berekeningen. Zonder extra geld krijg je een heel ander plaatje.’ Naast het financiële aspect ervaren de boeren de regelingen volgens Westerink als een erkenning voor hun goede rentmeesterschap.

Tot 50%
De berekeningen die de onderzoekers maakten, zijn gebaseerd op fictieve bedrijven met kruidenrijk grasland en vergeleken met een gemiddeld gangbaar melkveebedrijf. Het zijn dus relatieve cijfers. Zij concluderen dat een aandeel rond 25% aan kruidenrijk grasland bedrijfseconomisch het beste uitpakt en dat tot ongeveer 50% beter uitkomt dan een gemiddeld bedrijf. Daarboven nemen de opbrengsten snel af. Het onderzoek biedt ook perspectief voor boeren die nu nog niet zo ver zijn, maar wellicht wel die kant op willen.

Een klein zetje
Judith Westerink: ‘Zowel qua bedrijfsvoering als bedrijfseconomie is de conclusie dat het haalbare kaart is. Voor sommigen zal het misschien maar 5 of 10% kruidenrijk grasland zijn, maar moet elke boer er iets mee kunnen. Veel boeren vinden het leuk om te experimenteren. Daarin kunnen we ze best een klein zetje geven. Ik ben daarom blij met initiatieven zoals Urgenda

Bloeiend kamgras GFDL

Moeraskartelblad Foto: Hans Hillewaert, CC

en LTO dat boeren uitnodigt om te experimenteren met kruidenrijk grasland en daar een vergoeding voor geeft. Dat roept veel enthousiasme op. Je ziet dat de interesse voor kruidenrijk grasland onder boeren enorm is toegenomen.’

Verschraling of inzaaien
De mate waarin en de manier waarop boeren aan de slag kunnen met kruidenrijk grasland verschilt volgens de onderzoeker van gebied tot gebied. Judith Westerink: ‘Melkveehouderijen in veenweidegebieden zijn vaak grondgebonden. Een intensieve melkveehouderij met maar 10 hectare grond in de Achterhoek geeft een heel ander plaatje. Ons onderzoek ging alleen over extensief kruidenrijk grasland in het veenweidegebied dat door verschraling tot stand kwam. Inzaaien is sowieso niet heel

kansrijk in het veenweidegebied. Op zand is inzaaien veel kansrijker.’

‘Maar dan heb je het meestal over productief kruidenrijk grasland. Dat is een teelt met een beperkt aantal soorten en qua biodiversiteit niet te vergelijken met het inheemse, extensief beheerd kruidenrijk grasland, dat wij onderzochten. Grasland, waar 30 tot 40 soorten planten kunnen voorkomen en waar ook de lokale insectenpopulatie op is aangepast. En dat niet wordt gemaaid voordat de bloemen bloeien.’ In een separaat onderzoek worden ook die insectenpopulaties op kruidenrijk grasland geïnventariseerd, maar de resultaten daarvan zijn nog niet gepubliceerd.

Waarden van de toekomst
Het onderzoek van Judith Westerink en haar collega’s richtte zich vooral op de biodiversiteit in plantensoorten, opbrengst en gewaskwaliteit, bodemleven, beheer en de bedrijfsvoering. Dat totaalplaatje omschrijft zij als de meerwaarde van dit onderzoek. ‘We moeten echt zuinig zijn op de kruidenrijke graslanden die we nog hebben. Het is niet zo gemakkelijk om kruidenrijk grasland te krijgen, dus laten we dat wat we hebben, bewaren en waar mogelijk uitbreiden.’ Gaan we volgens Westerink dan een beetje terug naar vroeger? ‘Nee, laten we het asjeblijft de waarden van de toekomst noemen. Het is echt mijn hoop dat we er met elkaar in slagen om de biodiversiteit op het boerenland te herstellen. Dat is wat mij betreft een gezamenlijke verantwoordelijkheid van boer, overheid, keten en consument.’

Het hele onderzoek is hier terug te lezen: <https://edepot.wur.nl/661749>

TEKST: MARLIES KOLTHOF

DUBBELINTERVIEW OUDE EN NIEUWE VOORZITTER

Frederik Nijpjes neemt na 14 jaar afscheid als voorzitter

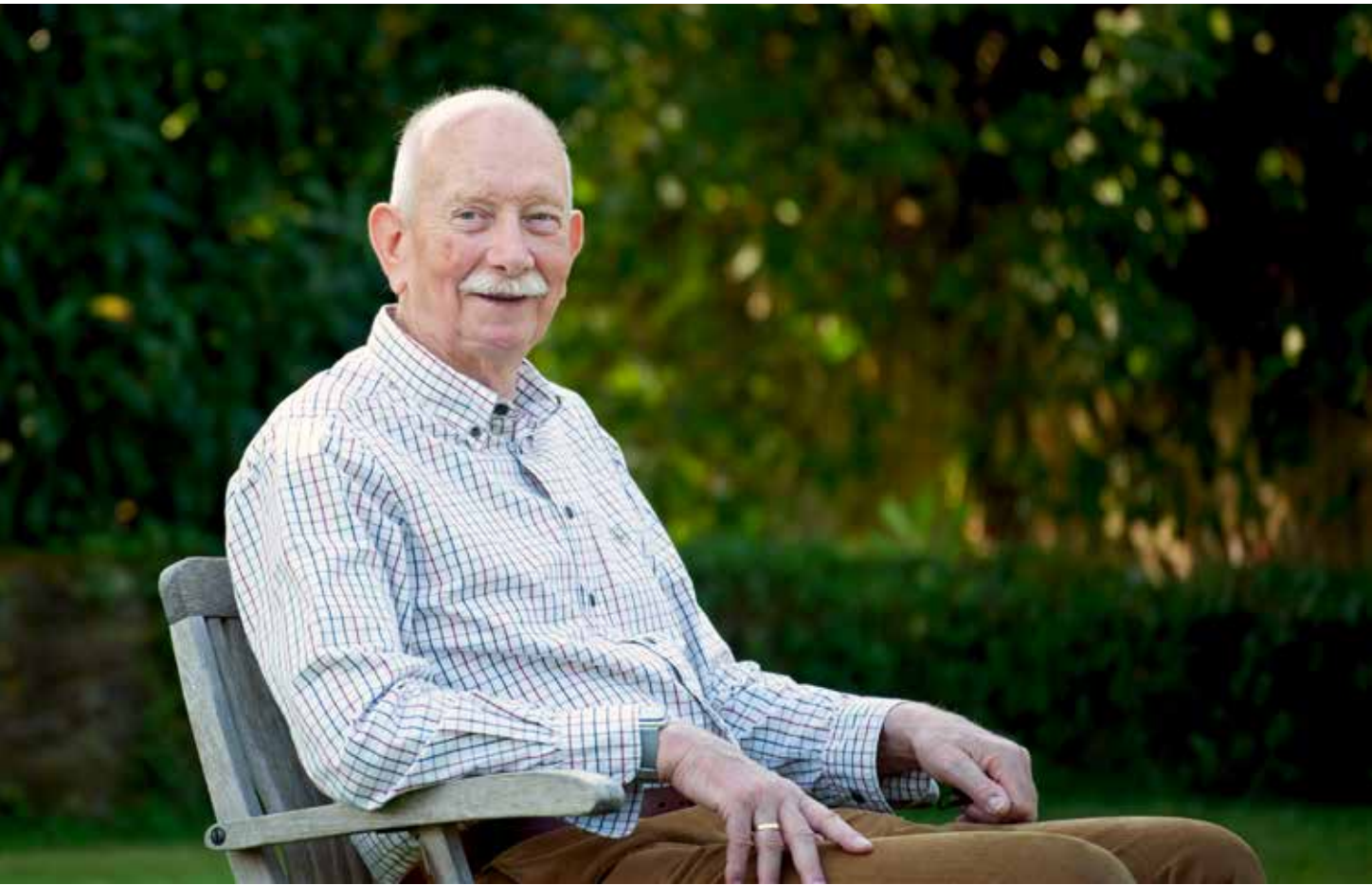
De een gaat, de ander komt. Op 11 september draagt Frederik Nijpjes na 14 jaar (eerst algemeen bestuurder, vanaf 2013 voorzitter) de voorzittershamer over aan Roelof Hemmen. Nijpjes: ‘Het verhaal gaat alleen maar leven, als het bottom-up wordt georganiseerd. Een top-down benadering leidt vaak niet tot het gewenste resultaat. Maar initiatieven van onderop, waarin wij als SBNL Natuurfonds een coördinerende rol spelen, daar geloof ik in. Luisteren naar boeren, naar grondeigenaren en gebruikers, hen met elkaar in verbinding brengen. Dat is onze missie.’

Frederik Nijpjes kwam binnen in een roerige tijd. SBNL zat midden in een grote herstructurering, de overgang van adviesbureau, belangenbehartiger en terreinbeheerder naar een fondsen beheerende organisatie. ‘Als belangenorganisatie liepen we vaak anderen voor de voeten, het gaf

verwarring. En als terreinbeheerder zo groot worden als Natuurmonumenten zou ons nooit lukken. Grote geldschietters als de Postcodeloterij vonden ons door ons ‘wise-use’-principe te rechts van het midden. Dus waarin zat onze toegevoegde waarde? Vanuit het niets kwamen er twee grote erfenissen op ons pad, waar we wat

mee moesten. Twee fondsen op naam, dat was het begin van de nieuwe richting.’

In verbinding met de natuur
Ongeveer 7 jaar geleden kreeg SBNL Natuurfonds de kans om gratis paginagroot te adverteren in NRC. De organisatie greep die kans aan om te pogen de afstand tussen

Frederik Nijpjes: ‘Het landelijk gebied moet blijven leven, want dan wordt het onderhouden en wordt er toezicht gehouden. Wij laten het bij de mensen die het al hebben.’

Roelof Hemmen: ‘Kunnen we er dankzij betrokkenheid voor zorgen dat dit machientje gaat draaien en groter wordt, zodat het uiteindelijk zichzelf draaiende houdt?’

mens en natuur kleiner te maken. Door de vraag te stellen: wat is nou die ene, persoonlijke plek in de natuur waar je een band mee voelt? In het verlengde daarvan veranderde de titel van dit magazine van ‘Inzicht in Natuur’ naar ‘Mijn Natuur’, om die persoonlijke beleving te benadrukken. Nijpjes: ‘Wat we nu doen met Natuur om de Hoek is in feite hetzelfde. We brengen mensen in verbinding met de natuur dicht bij huis. We koppelen grondeigenaren met een plan aan burgers met geld en krijgen daardoor de financiering rond van aanleg, beheer en onderhoud van het landschap. Daarin zit onze meerwaarde.’

Waar je thuishoort

Roelof Hemmen kende SBNL Natuurfonds vooral via de verkiezing van De Boom van het Jaar. Zijn liefde voor ons cultuurlandschap gaf de doorslag bij het accepteren van het voorzitterschap. Hemmen: ‘Ik ben jager. Ook dat is ooit begonnen vanuit mijn liefde voor het buitenleven. Voor mij is dat ervaren waar je thuishoort, waar je vandaan komt. Die betekenis heeft het voor mij. En ons land is extra speciaal,

omdat we het allemaal zelf hebben gemaakt. Ons landschap is met name door boeren en landgoedeigenaren gevormd.’

Ook Roelof Hemmen ziet veel potentieel in de gedachte achter Natuur om de Hoek. ‘Ons landschap gaat langzaam maar zeker dood. Dat heeft ongelooflijk veel oorzaken en het heeft geen zin daarvoor één schuldige aan te wijzen. Belangrijker is dat we er iets aan kunnen doen. SBNL Natuurfonds doet dat al, en dat kunnen we groter maken.’

Leven in landelijk gebied

Frederik Nijpjes vult aan: ‘Het punt is dat wij het als SBNL Natuurfonds niet overnemen. Wij halen het niet weg bij de boer of de burger. Daarin zijn we anders dan de grote terreinbeheerders. Ik heb wel eens badinerend gezegd: als de trend zo doorzet, dan gaat straks op het platteland ’s ochtends om 8 uur het licht aan en ’s middags om 5 uur weer uit, omdat er niet meer wordt gewoond en geleefd. Het landelijk gebied moet blijven leven, want dan wordt het onderhouden

en wordt er toezicht gehouden. Wij laten het bij de mensen die het al hebben. Wij steunen ze.’

Nieuw jasje

Hemmen: ‘Je zou kunnen zeggen dat het eigenlijk de oude missie in een nieuw jasje is. Om ervoor te zorgen dat de kracht van ons land niet nog verder achteruitgaat. Dat die kracht juist gaat groeien. Als we de bodem kunnen herstellen en mensen nog meer van het landschap kunnen laten genieten, dan is het mooi als ik daaraan kan bijdragen.’

Dwarsverbanden

Frederik Nijpjes koestert goede herinneringen aan de bijeenkomsten in onder meer Kasteel Vorden, waar jaarlijks vanuit de verschillende fondsen de cheques werden uitgereikt aan nieuwe deelnemers met nieuwe projecten. ‘Ik vond het altijd weer bijzonder om de pitches te horen waarmee iedere deelnemer zijn project toelichtte ten overstaan van de anderen. Daaruit zag je telkens dwarsverbanden ontstaan, er werden ideeën uitgewisseld. Als je als organisatie die verbinding tot stand brengt, dan doe je ertoe.’

Natuur niet gratis

Hetzelfde geldt volgens Nijpjes voor de verkiezing van De Boom van het Jaar. ‘Wij waren als bestuur in eerste instantie niet zo enthousiast. Maar vanuit het kantoor zijn echt de schouders eronder gezet. Het bleek een uitgelezen kans om SBNL Natuurfonds op de kaart te zetten. Ik heb met bewondering gadegeslagen, hoe de verkiezing mensen met elkaar in verbinding en in beweging bracht. Dat ene doel om samen voor te strijden. Dit gaf voor mij aan dat er behoefte is aan dit soort dingen. Het draagt volgens mij ook bij aan het bewustzijn dat natuur niet gratis is. Dat je er niet alleen veel voor moet doen, maar ook voor moet laten.’

Wederzijds respect

De grootste uitdaging voor de toekomst ligt volgens scheidend voorzitter Frederik Nijpjes in het van de grond krijgen van het nieuwe project Natuur om de Hoek. ‘We moeten mensen ertoe bewegen bij te dragen aan hun eigen leefomgeving. Ze mobiliseren om mede te financieren. Daarin vormen wij als organisatie de schakel. Maar de mensen die wij graag met elkaar willen verbinden, staan in feite tegenover elkaar. We hebben de boeren die hun bedrijf rendabel moeten runnen en de burgers die het vinden stinken, maar wel zo goedkoop mogelijk willen eten. Pas als je die twee partijen met elkaar in gesprek brengt, ontstaat er wederzijds respect.’

Frederik en zijn vrouw Marian voor hun landgoed Klein Paarlo in Odiliëberg

Nijpjes: ‘We brengen mensen in verbinding met de natuur dicht bij huis. Daarin zit onze meerwaarde.’

Betrokkenheid

Hemmen vult aan: ‘In feite hebben we iets dat beide groepen willen. En dat met geld gemakkelijker kan worden gemaakt. Uiteindelijk gaat het niet alleen om het geld, maar ook om betrokkenheid. Daarin ligt de uitdaging: kunnen we er dankzij betrokkenheid voor zorgen dat dit machientje gaat draaien en groter wordt, zodat het uiteindelijk zichzelf draaiende houdt?’

Klaar voor nieuwe missie

Roelof Hemmen heeft veel bewondering voor de erfenis die Frederik Nijpjes achterlaat: ‘Hij heeft de organisatie

door de transitie geleid en klaargezet voor die nieuwe, heldere en spannende missie.’ Heeft de oude voorzitter nog een tip voor zijn opvolger? Nijpjes: ‘De belangrijkste taak van de voorzitter is, dat je op tijd begint, maar ook op tijd eindigt. Alles wat in de tussentijd gebeurt, is de interactie tussen bestuur en personeel om tot goede ideeën en

uitvoering te komen.’ Hemmen voegt hier lachend aan toe: ‘Dat is ook precies wat ik in de afgelopen decennia heb gedaan. Als nieuwspresentator begin je op tijd en sluit je op tijd af. Dus dit volg ik helemaal.’

TEKST: MARLIES KOLTHOF

FOTO’S FREDERIK NIJPJES: HESTER HELEN

Nijbroek pakt woningnood én landschap aan

Woningen voor de eigen jongeren en tegelijk een impuls voor natuur en landschap. Het polderdorp Nijbroek, gelegen in de IJsselvallei, maakt het eensgezind mogelijk. SBNL Natuurfonds gaf via Fonds West-Gelderland een vriendelijk zetje door fruitbomen voor de boomgaard te sponsoren.

Het is een bijzonder project, dat eigenlijk alleen kan in een niet al te grote gemeenschap. Zij aan zij achter een idee. Dat doen de bijna 1.000 inwoners van het dorp en het buitengebied. De provincie beloofde het project al met een prijs voor de challenge 'Mijn huis staat in Gelderland'.

Geen kalverhouderij

Het gebouw moest nog gebouwd worden, maar plannen waren er wel. In het dorp kwam zeven hectare grond vrij, doordat een boer stopte. Tegelijk speelde de vraag: hoe kunnen we jongeren aan een huis helpen? Die twee vraagstukken werden in de visie 'Door grond gebonden' slim aan elkaar gekoppeld. Architectenbureau 'Open Kaart' met Hanneke Stenfert en Romy Zwieters, beiden opgegroeid in Nijbroek, stelde de visie samen met de bewoners op. Laten we een coöperatie oprichten die de grond koopt, er woningen neerzet

EEN VAN DE OUDSTE POLDERS

Nijbroek, Niebroek zeggen de inwoners zelf, behoort tot de oudste polders van Nederland. De ontginning gebeurde bijna 700 jaar geleden. Een moerassige wildernis tussen de Veluwe en de IJssel werd met dijken tot een landbouwgebied omgevormd. Een zogeheten cope ontginning met kavels, dijken en wegen die haaks op elkaar staan. De boerderijen langs de dijken stonden op terpen, pollen genoemd, om ze bij dijkdoorbraken te beschermen tegen het water.

en dat geheel tot een mooie plek voor Nijbroek maakt. Plan26 heet het project, genoemd naar het perceel aan de Middendijk 26. In het projectplan staat: 'Coöperatie Polder Nijbroek wil mensen een thuis bieden in een prettige woon- en

leefomgeving midden in de polder van Nijbroek. Woningen gebouwd, ingepast in het landschap, de natuur, cultuurhistorie en ecologie en met een duidelijke binding met het dorp Nijbroek.'

Obligaties voor de dorpsbewoners

En wie moet dat betalen? De dorpsbewoners zelf, die voor de aanschaf van obligaties de portemonnee trokken. In landelijke stijl met een soort boerderij en schuren komen er rond een erf vijf woningen. Twee zijn als huurhuis bestemd voor jongeren uit het dorp, de andere drie zijn bedoeld voor de verkoop om het project te financieren. De eerste woning is al bewoond en de huurders trekken begin oktober in hun nieuwe onderkomen.

Landschappelijke aankleding

Het plan kent nog een belangrijk element: de landschappelijke aankleding. 'We willen graag de oorspronkelijke structuur van

← Zo ziet het plan voor de 'boerderij-achtige' woningen er op tekening uit.

het landschap herstellen en daarmee de biodiversiteit vergroten. Het wordt een rijker landschap', legt Loek de Dood van de Werkgroep Rijk Landschap Nijbroek uit. Vroeger was het een gebied met kilometers haag om het vee binnen de wei te houden, maar ook met bosschages, bomen zoals els en wilg en later boomgaarden. Dat alles is voor een belangrijk deel verdwenen.

Werkgroep Rijk Landschap Nijbroek is de drijvende kracht achter dit ecologische deel van Plan26. De aanleg is inmiddels gereed met enkele graanakkers omringd door bloemstroken, honderden meters haag, een grote poel en ongeveer een verdubbeling van de oorspronkelijke boomgaard. De fruitbomen moeten nog uitgroeien en niet alle hagen zijn al geplant. 'Maar straks wordt het een mooi plaatje voor de natuurliefhebber', voorspelt Loek de Dood. Sowieso wordt bij het inzaaien rekening gehouden met andere grondgebruikers. Zo bevat het bloemenmengsel geen distels, want het pluis willen de veehouders beslist niet in hun gras.

27 fruitbomen

SBNL Natuurfonds stak de helpende hand uit voor de boomgaard. Dankzij het Fonds West-Gelderland konden vrijwilligers dit voorjaar 27 fruitbomen in de grond zetten in twee rijen peren, een rij appels en een rij pruimen. Ook zijn er vijf kersen geplant en een mispel. Ze zijn geplant naast de bestaande boomgaard met 28 bomen. Het fruit gaat in de sapcentrifuge wat in de afgelopen jaren zo'n 60 pakken appel- en perensap per jaar opleverde. Dat moet jaarlijks enkele honderden euro's aan inkomsten opleveren voor de coöperatie. Als de oogst van de nieuwe bomen daarbij komt, zullen de sapinkomsten stijgen.

Vrijwilligers

Eén punt van zorg is er nog, vertelt Loek de Dood. Veel werk gebeurt in Nijbroek door vrijwilligers. Dat is ook het geval met het onderhoud en beheer van de nieuwe natuur. Aanvankelijk was de animo groot, maar dat enthousiasme is weggeëbd sinds corona, signaleert zij. Maar dat zal ongetwijfeld weer goed komen, want Nijbroekers zetten graag samen de schouders eronder.

TEKST: HANS SIEMES

FOTO'S: WERKGROEP RIJK LANDSCHAP NIJBROEK

De boomgaard behoort tot de landschappelijke aankleding en wordt verdubbeld.

De fruitbomen van SBNL Natuurfonds gaan de grond in.

De bloemenrand.

De eerste oogst van de nieuwe fruitboompjes: een appel en een mispel.

MOMENT VAN MENOP

HERFSTBUI

*De late druipende druppels van de bui
Sijpelen langs twijgen boven de plas
Kronkelen, steeds dikker en lui
Hoe meer vertakking, hoe meer aanwas.*

*Vallen “plop plop”, naar hun zwaarte ringelend
Stilletjes perfect en rond wegkringelend.*

*Die laatste druppelende herfstregen
Is mij voor de natuur symbool van een zegen.*

KEES DE KROON

Schapenbegrazing in de lift

Schapen in een weiland, veel Hollander kan het niet. Toch is het schaap meer dan een fotomodel voor pittoreske ansichtkaarten. Schapen worden steeds vaker ingezet bij het beheer van natuur- en cultuurgronden. Ze staan tegenwoordig zelfs langs de snelweg te grazen.

Anno 2024 is er veel te vertellen over het schaap. Er is het succesverhaal van de inzet als natuurlijke grazer op natuur- en cultuurgronden. Maar eveneens de tragedie van de schapenhouder. Het aantal schapen in ons land daalde het afgelopen jaar dramatisch, met zo'n 8,5 procent oftewel 61.000 dieren. Voornaamste reden: het blauwtongvirus. Pas recent werd in ons land een vaccin toegelaten.

Wolvenproblematiek

Toch zullen veel schapenhouders nog niet echt opgelucht ademhalen, want ook de wolf loopt rond. In de eerste zes maanden zijn volgens BIJ12 landelijk 360 aanvallen op dieren geregistreerd, tegen 399 in heel vorig jaar. Die voortdurende wolvenaanvallen dragen bij aan de daling van de schapenstapel, doordat steeds meer schapenhouders hun bedrijf opgeven vanwege de wolvenproblematiek.

Geest van de tijd

Toch leven er in ons land nog altijd zo'n zevenhonderdduizend schapen en die worden niet alleen gehouden voor melk, wol of vlees. Natuurlijke begrazing van heidegebieden, natuur- en cultuurlandschappen door schapen is sterk in opkomst. Gemeenten en waterschappen zoeken, geheel in de geest van deze tijd, naar een combinatie van functionaliteit, duurzaamheid en recreatieve waarden. De inzet van trekkende schaapskuddes

past daar prima bij. Het zorgt voor meer structuur en variatie in terreinen. De inzet van schapen versterkt de ecologische groenstructuur.

Meer dan 100 kilometer

Via de vacht, de hoeven en de mest transporteren schapen veel zaden van planten en kruiden van het ene naar het andere terrein. Onderzoekers van Alterra vonden al eens duizenden zaden, vruchten en delen van planten in de wol van een schaap. In de keutels vonden ze 273 kiemplanten van 27 bloemplanten. In aarde tussen de klauwtjes werden nog eens 48 soorten bloemplanten aangetroffen. Sommige zaden bleken al 7 maanden lang in de vacht aanwezig. Een trekkende schaapskudde is daarmee

De inzet van schapen versterkt de ecologische groenstructuur.

in staat zaden over meer dan 100 kilometer te verspreiden. Dat sluit goed aan bij het streven naar herstel van ecologische verbindingzones.

Win-winsituatie

Ook voor boeren kan schapenbegrazing een goed middel zijn om bijvoorbeeld onkruiddruk in grasland te verlagen. 'Een win-winsituatie voor boer en herder', stelde graszaadteler Ivo Haartsen uit Biervliet al eens in het vakblad Akkerwijzer. Begrazing van de graszaadteelt door schapen is volgens hem een goed gebruik in de Zeeuwse regio. 'Hier in de streek lopen al jaren kuddes op stoppels met 1e of 2e-jaars Engels raaigraszaad,' aldus Haartsen. 'De schaapskuddes begrazen in zomer en

najaar eerst natuurgebieden en dijken. Rond november komen de herders naar ons toe. De schapen blijven dan vaak tot in januari, afhankelijk van hoe nat het land is. Het grote voordeel is dat het gras goed uitgedund wordt. Bij de tweedejaarsgraszaadteelt staat het gras namelijk vaak wat te dik. Daardoor is er te veel concurrentie, en zal de pluim niet goed vullen. Door het uitdunnen hebben wij hogere opbrengst, en de schapen voedsel en plek.'

Steeds meer schaapskuddes

Een blik uit mijn werkkamerraam zegt genoeg. Ik zie hier op het platteland van Noord-Limburg steeds meer schaapskuddes de weiden begrazen. 'Dat klopt wel', vertelt Tineke Camps. Zij heeft een natuurbegrazingsbedrijf met een

De rol van het schaap in ons natuurbeheer begint nu pas op stoom te komen.

Schapenbegrazing kan een goed middel zijn om onkruiddruk in grasland te verlagen.

schaapskudde van 1.200 schapen die in Noord-Limburg voor gemeenten, natuurorganisaties, bedrijven en particulieren de begrazing verzorgt van stedelijk groen, agrarische percelen, ecologische verbinding zones, bedrijventerreinen en grote natuurgebieden.

Heel klein voordeeltje

Camps: ‘Dit jaar mochten we bij veel boeren langer staan omdat ze, door al dat water op het land, toch niet met machines het veld op konden. Voor de boeren is dat interessant omdat ze dan met een korte zode en meer open structuur het voorjaar ingaan, waardoor je een betere grasmat krijgt. Wat dat betreft zou je dus kunnen zeggen dat wij als schapenhouder een heel klein voordeeltje hebben bij de klimaatverandering, maar dat is erg relatief. Want als het in de natuurgebieden te nat is kunnen we daar met de schapen ook niet terecht. Juist in die natuurgebieden werkt ecologisch beheer via schapenbegrazing veel beter dan met een maaimachine.’

Camps merkt dat schapenbegrazing in de lift zit. Steeds meer gemeenten gaan ertoe over. En aangezien er steeds meer natuurgebieden bijkomen, is er ook steeds meer werk voor de schapen.

Bosbeheer

Een nieuwe, nog weinig ontwikkelde optie voor natuurbeheer betreft de inzet van schapen in bosgebieden. Een artikel op de site van AFINET, een netwerkorganisatie voor innovatieve duurzame landbouw, zegt hierover het volgende: ‘Bij bosbeheer hebben de meeste opstanden 10 tot 20 jaar na aanplant behoefte aan pre-commerciële dunning. Deze vroege bosbouwactiviteiten geven de boscigenaar meestal geen financieel rendement, maar ze verbeteren wel de toekomstige groeiomstandigheden voor de resterende bomen. Vaak worden deze vroege dunningsoperaties echter verwaarloosd, omdat ze duur zijn en de boscigenaar ettelijke jaren moet wachten voordat hij of zij voordeel van de investering ziet. Schapenbegrazing kan de kosten voor vroege dunningsoperaties beperken en biedt tegelijk nog talloze andere voordelen.’

‘Schapen zijn natuurlijke bosbeheerders, omdat ze graag wilgen, lijsterbes, espen en elzen eten. Deze boomsoorten worden normaal gesproken verwijderd tijdens het verzorgen en dunnen van bosopstanden. Indien zij in de juiste bezettingsgraad worden gehouden zullen de schapen de commercieel waardevollere bosbomen zoals dennen en sparren grotendeels onaangeroerd laten.’

Internationale voorbeelden

‘En er zijn meer voorbeelden van hoe schapenbegrazing kan worden gebruikt voor landschaps- en bosbeheer. In Zuid-Europa en droge gebieden in de VS worden schapen en geiten gebruikt om brandgevoelige vegetatielaag te houden in brandgangen. In Finland worden schapen gebruikt om de vegetatie onder de hoogspanningsleidingen laag te houden en kunnen boeren hiervoor compensatie krijgen. Een andere efficiënte manier om schapen te gebruiken voor landschapsbeheer is het begrazen op skipistes, zoals in het skigebied Tahkovuori in het zuiden van Finland. Skipistes zijn zeer moeilijk te beheren, omdat het moeilijk en gevaarlijk is om met zware machines op steile hellingen te werken. Bovendien brengt dit soort operaties een ernstig erosiegevaar met zich mee. Schapen zijn zeer efficiënt in het beheer van skipistes en kunnen die op een meer natuurlijke manier beheren.’

Kortom, de rol van het schaap in ons natuurbeheer is nog lang niet uitgespeeld. Sterker nog, het begint nu pas echt goed op stoom te komen.

TEKST: OSWIN SCHNEEWEISZ
FOTO’S: SBNL-ARCHIEF, KEES DE KROON,
HANS MENOP

‘Wij zijn een stipje in het zwerfwerk’

Deze zin komt uit een gedicht van Heleen Bosma, dichteres van Overijssel van 2013 tot 2015. Een muurgedicht dat je vindt op een onverwachte plek: een oeverzwaluwwand. Deze wand bevindt zich in een nieuwe waterberging, aangelegd bij het Overijsselse dorp Wetering in 2014.

De kunstmatige ‘nestkast’, eigendom van Staatsbosbeheer, is geadopteerd door de vogelwerkgroep van IVN Noordwest-Overijssel. Aan het begin van het broedseizoen gaan de vrijwilligers daar met bootjes heen om de wand schoon te maken en vers zand aan te brengen in de gaten. Daarna maken de zwaluwen daar zelf nesten in.

Water in Wetering

De weteringen van het gelijknamige dorp liggen in het Natuurnetwerk Nederland en vormen een belangrijke schakel tussen de Wieden en de Weerribben. Het Waterschap Reest en Wieden kan 2,4 miljoen m² water in het gebied opslaan. Dat is een groot deel van hun waterbergingsopgave in Noordwest Overijssel.

Door de waterberging is het een heel strategische plek voor een oeverzwaluwwand. De vogels komen hier

graag om te foerageren en te broeden. Dat kan in één van de 156 broedgaten. Naar horen zeggen is het merendeel daarvan elk jaar bezet. Het natuurgebied van ruim 300 hectare heeft trouwens nog een ‘vogelspecial’: een purperreigereiland.

Vogels kijken vanuit de Twitterhut

De wand is goed te observeren vanuit de vogelkijkhut die vlak bij de oeverzwaluwwand ligt, de Twitterhut. Die naam is gegeven door schoolkinderen uit de buurt. Vanuit de hut kun je talloos veel vogels observeren in de verschillende natuurtypen: moeras, rietland en water. Denk aan de blauwborst, roerdomp, purperreiger en zwarte stern.

In volle vlucht

Oeverzwaluwen leggen vanaf eind mei eieren en broeden ongeveer 15 dagen. De jongen zitten 20 tot 24 dagen op het

nest voor ze uitvliegen. Ze eten graag boven het water vliegende insecten die ze in volle vlucht en scherend over het water vangen. Vanaf juli vertrekt de oeverzwaluw naar de Sahel-regio. In maart verschijnen de eerste weer in Nederland om voor nageslacht te zorgen.

De oeverzwaluwen broeden achter het gedicht dat luidt:

*Vederlicht is onze ziel
van dons en zijdezacht
wij zijn een stipje in het zwerfwerk
een knipoog naar de zwaartekracht.*

Of de vogels het beseffen, weten we niet. Maar dat het voor ons mensen een mooie poëtische overpeinzing is, staat buiten kijf. De oeverzwaluwen die in en uit vliegen zijn zeker ‘een knipoog naar de zwaartekracht’.

TEKST: TRIX VAN VEEN
FOTO: MARCEL VAN KAMMEN

Natuur om de Hoek helpt de varkens van Sander en Roos

Het begon in 2012 als een experiment, met één zeug op een stukje land van zijn familie, en vrienden met een worstenmakerij. Het ging van één naar vijf naar tien varkens en inmiddels zijn het er 300. Op het biologisch agrarische bedrijf van Sander Kerkhoffs en Roos van Dis in Etten, genaamd sAnders Hof, lopen de varkens buiten en wroeten met hun neus in de grond. Zoals het hoort, vinden zij. Binnenkort start hun crowdfunding campagne via Natuur om de Hoek, om geld binnen te halen voor fruit- en notenbomen en voederhagen.

Voor Sander was het een jongensdroom die uitkwam. Hij wilde al jong boer worden. Zijn vriendin Roos werkt parttime mee en is parttime dierenarts. Een aantal jaren geleden reden ze bij toeval langs hun huidige boerderij met

7 hectare grond in Etten die destijds te koop stond. Het was de logische volgende stap in hun plannen. 'We waren al een paar jaar bezig. Maar om er ook bedrijfsmatig volledig rond van te kunnen komen, ja, dat was de uitdaging', vertelt Roos.

Langzaam groeiend ras
'Als je op de gangbare manier varkens houdt, zijn ze na 5 of 6 maanden op gewicht. Maar als je ze buiten houdt, verbruiken ze veel meer energie. Bovendien hebben we een ras dat langzamer groeit. Dus bij ons is het 8 of 9 maanden. Dat betekent drie maanden extra

voer. Daarnaast hebben we kilometers afstering op het terrein aan moeten leggen.' Momenteel bouwt Sander zelf mee aan een gloednieuwe stal met overkapping die aan de modernste eisen voldoet: urine en mest van de varkens worden gescheiden verzameld.

Verder kijken

'In het begin draaide alles vooral om het welzijn van de varkens', vertelt Roos van Dis. 'We wilden dat ze konden wroeten en hun natuurlijke gedrag konden uiten. Maar nu komen we op een punt dat we verder willen kijken. We waren altijd al bewust bezig om onze voerstromen zo lokaal mogelijk te houden, dus bijvoorbeeld met brood van lokale bakkers. Nu gaan we met de gescheiden mestinzameling stikstof te lijf en willen we kijken naar de beplanting rondom de boerderij.'

Een nieuw totaalplan

Er staat al een rij met fruitbomen in de wei, een kerstcadeau van hun grootste afnemer Brandt en Levie. Nu heeft een expert voor de uiteindelijke uitbreiding naar 500 varkens een nieuw totaalplan gemaakt. Roos: 'Ook de afstering wordt opnieuw bekeken. Nu we voor de nieuwe

De varkens krijgen straks een nieuw onderkomen én een groener terrein.

stal nieuwe weides moeten inrichten, is dit hét moment om het in één keer goed te doen.' Via de ontwerper van het totaalplan kwamen Roos en Sander in contact met SBNL Natuurfonds over de mogelijkheden van Natuur om de Hoek.

Meerdere functies

Sander: 'Voederhagen zijn in principe prima als afgrenzing, omdat daar planten tussen staan die de varkens vitamines en mineralen kunnen bieden. Daarnaast willen we met de bomen en struiken op termijn producten maken voor de menselijke consumptie. Bovendien verminderen we de effecten van klimaatverandering door water vast te houden, koolstof vast te leggen en meer biodiversiteit te creëren.' Het mes snijdt aan vele kanten dus.

Extra inkomsten

Eind september begint de campagne via Natuur om de Hoek om het geld binnen te halen. In november willen Roos en Sander gaan planten. Roos: 'In het nieuwe plan krijgen de kraamhokken bijvoorbeeld een onverharde uitloop. Het idee is dat we langs het pad waar bezoekers de varkens kunnen bewonderen een voederhaag neerzetten.' De hoop is dat de bomen en hagen op termijn wat extra inkomsten kunnen opleveren.

Sander: 'De reststromen zijn dan weer bedoeld voor de varkens. Dus we planten een appelboom en maken daar appelmoes of sap of cider van. De resten of de appels die niet geschikt zijn, gaan naar de varkens.' Sander en Roos hebben nu al een winkeltje met vers

Het winkeltje wordt straks hopelijk uitgebreid met fruit- en notenproducten.

vlees uit de koeling met vooral veel vaste afnemers uit de buurt. Aan die winkel kunnen ze straks dus hopelijk veel nieuwe fruit- en notenproducten toevoegen.

Pioniers

In hun directe omgeving gelden Sander en Roos tussen alle gangbare bedrijven als pioniers. De belangstelling voor 'boeren met de natuur mee' neemt toe, geeft Sander aan. Maar verzet tegen de veranderingen is er ook. 'De gemakkelijke dingen, zoals kruidenrijk grasland, raken wel steeds meer ingeburgerd, ook onder gangbare boeren. Maar ik geloof niet dat je het met de landbouwtransitie daarmee redt.'

Letterlijk en figuurlijk oogsten

Met hopelijk straks de komst van een groot aantal fruit- en notenbomen zien Sander en Roos de toekomst met vertrouwen tegemoet. Sander Kerkhoffs: 'We zitten nu nog steeds in de opbouwfase, waarin we veel moeten investeren. De bouw van de nieuwe stal met overkapping, de herinrichting van de grond, en straks de aanplant. Ik hoop dat we over een jaar of wat letterlijk en figuurlijk kunnen gaan oogsten en dat ons bedrijf mede door de komst van de bomen en struiken wat roebuuster is geworden.'

Doneren kan via:
www.sbnl-natuuromdehoek.nl/project/sandershof
of scan de QR-code

TEKST EN FOTO'S:
MARLIES KOLTHOF

Hongerig als een wolf

In deze rubriek verdient de wolf gezien de actualiteit deze keer een wat uitgebreidere behandeling. Bij vergelijkingen tussen mens en dier wordt ook vaak gekeken naar de wolf, net als de mens een toppredator in het ecosysteem. Maar of de vergelijking terecht is, is de vraag.

In het spreekwoord ‘hongerig als een wolf’ berust de vergelijking op de associatie met de wolf als vraatzuchtig dier. Voordat de wolf in de 19e eeuw werd uitgeroeid gold hij als een ‘ondier’. De plattelandsbevolking was nauwelijks weerbaar tegen de toppredator. Biologie als wetenschap stond nog in de kinderschoenen. Maar de sprookjes van de wolf met Roodkapje of met de zeven geitjes kende iedereen.

Het is beter het jagen door de wolf niet meer gelijk te stellen met de agressie uit sprookjes en spreekwoorden. Binnen hun roedel zijn wolven sociaal hoog sensibel en gaan elkaars territorium uit de weg. En omdat het vleeseters zijn, jagen ze gezamenlijk om hun honger te stillen. Ieder zijn vak: snel en doelmatig doden en verorberen.

Kanteling
Vanaf ruim een halve eeuw geleden kantelde het negatieve beeld over de wolf. Daar zijn een handvol redenen voor te noemen, waarbij overigens typisch menselijke eigenschappen als emotie en sensatielust een hoofdrol spelen. De groeiende bevolking en de wederopbouw van ons land na de Tweede Wereldoorlog noopte tot woninguitbreiding rondom steden en dorpen. Landbouwgrond werd opgekocht en de boerderij zelf werd omgebouwd tot een kinderboerderij. Een gewild bezoek voor ieder ‘stadskind’ op de basisschool. Alleen de meest aabare huisdieren bevolkten de stallen en de buitenrennen. De natuur dichtbij.

Vercommercialisering
Daarnaast hebben we het ‘willen zien van dieren in hun wilde staat’ vercommercialiseerd. Ons land heeft relatief een grote dichtheid aan dierenparken. Gericht op vertier, tijdverdrijf en sensatie. Daarmee wordt ingespeeld op de hang naar beleving van de wildernis zoals we die kennen van tv-beelden uit Afrika. Maar in Afrika bestaan streng gereglementeerde

wildparken, waar je alleen op metershoge jeeps met twee ‘rangers’ de dieren in de parken mag bezoeken. Daar woont geen mens meer.

Kom daar nu eens om op de Utrechtse Heuvelrug, achtertuin van miljoenen randstadbewoners en Utrechtenaren. Geen inrastering, alleen verbodsborden en bezoekers, die op de wolf afkomen uit (aangeleerde) sensatie en emotie. De boswachter die enkele jaren geleden de wolf nog welkom heette, zal zich nu wel achter de oren krabben hoe hij de veiligheid van de bezoekers garandeert.

Rol in ecosysteem
Het beeld van de wolf is in West Europa bovendien gekanteld, omdat hij nergens meer als een echte bedreiging ervaren wordt. Ook de vooruitgang van bijvoorbeeld de wilddiologie en de ethologie heeft bijgedragen aan meer begrip voor de rol van de wolf in zijn wilde staat. Bij gevaar wordt zo nodig een afschotvergunning afgegeven. In een evenwichtig ecosysteem eist de wolf als toppredator terecht zijn rol op. Maar

buiten de Veluwe valt er voor wolven in ons land maar weinig te fourageren. Zo ook op de Utrechtse Heuvelrug. Sinds kort is daar sprake van in ieder geval twee wolven met welpen. Het reeënbestand houdt door de grote aantallen recreanten niet over en de 60 tot 70 damherten op Plantage Willem III, tussen Amerongen en Veenendaal, zullen zo op zijn.

Spoedig onhoudbaar
Speciaal voor ons land geldt als reden tot slot de opkomst van de anti-jachtlobbyisten sinds begin jaren 70. Er is nu al vooraf bedreigd direct naar de rechter

te stappen als er een afschotvergunning komt voor een wolf die menselijk contact zoekt of nog erger. De wolf hoort immers ‘thuis in ons ecosysteem’. Maar die stellingname zal spoedig onhoudbaar blijken op de Utrechtse Heuvelrug, is mijn voorspelling. Daar zullen beheermaatregelen noodzakelijk zijn.

Aard van het beestje
Binnen ons land is eigenlijk alleen de Veluwe geschikt voor wolven om in hun natuurlijke staat in een aanvaardbaar ecosysteem te leven. Misschien komt het ooit zover, dat voor wolven uit Duitsland en

België de nulstand gaat gelden, zoals dit officieel nu ook voor wilde zwijnen geldt in Oost- en Zuid-Nederland. Maar geen afschot dan voor binnenlands migrerende wolven. De aard van het beestje moet gerespecteerd worden. Dankzij drollenonderzoek en soms zenders weten we inmiddels precies welke wolf zich waar bevindt. Nergens in de EU zal het maximum aan wolven zo snel zijn bereikt als in ons overvol landje. Over de maat daarvan is ook nergens de discussie zo hevig.

TEKST: KEES DE KROON
FOTO’S: JAN VAN DER GREEF

Het parklandschap van Oranjewoud herbergt een uniek (rijks)monument: de Belvédère Toren. Het eerste wat opvalt als je de toren in het oude Tjaarda's Bos tegemoet loopt, is de flinke heuvel waar hij op staat, de tien meter hoge Berg van Brongergea. Tel daar de 21 meter hoge toren bij op en je begrijpt dat het uitzicht vanaf de top fenomenaal is.

Uniek dankzij beton

De toren in Oranjewoud oogt wat stijf. Dit komt door het materiaalgebruik. De uitkijktoren heeft een achzijdige skeletconstructie, gemaakt van gewapend beton. Aan de binnenzijde vind je negen trappen en acht bordessen, allemaal gemaakt van beton. Dit maakt de Belvédère Toren uniek. Hij is met exact 100 jaar de oudste uitkijktoren gemaakt van beton.

Hoogtijdagen

Andreas Willem Tjaarda, een herbergier in Oranjewoud koopt in 1907 de 'Berg van Brongergea'. Op de heuvel laat hij zijn uitkijktoren Belvédère bouwen, van hout. Maar al snel raakt de toren in verval. In 1924 komt er een nieuwe toren van beton dat in die tijd als een modern en onverwoestbaar materiaal wordt beschouwd. Tjaarda trekt met de toren veel dagjesmensen door ook andere attracties te bieden, zoals een speeltuin, een doolhof en een wandelbos met grot.

Gered door een stichting

Maar in de jaren 60 loopt het aantal bezoekers terug door de opkomst van de auto en pretparken. Het onverwoestbare beton blijkt bovendien niet zo onverwoestbaar als gedacht. De toren wordt zelfs gesloten voor publiek. Belvédère Toren wordt uiteindelijk gered door de Stichting Belvédère Oranjewoud die de toren plus ondergrond koopt in 1993. In september van dat jaar kan de toren weer open. Daarna ziet de toren nog meermaals grootschalig betononderhoud.

Prachtig uitzicht

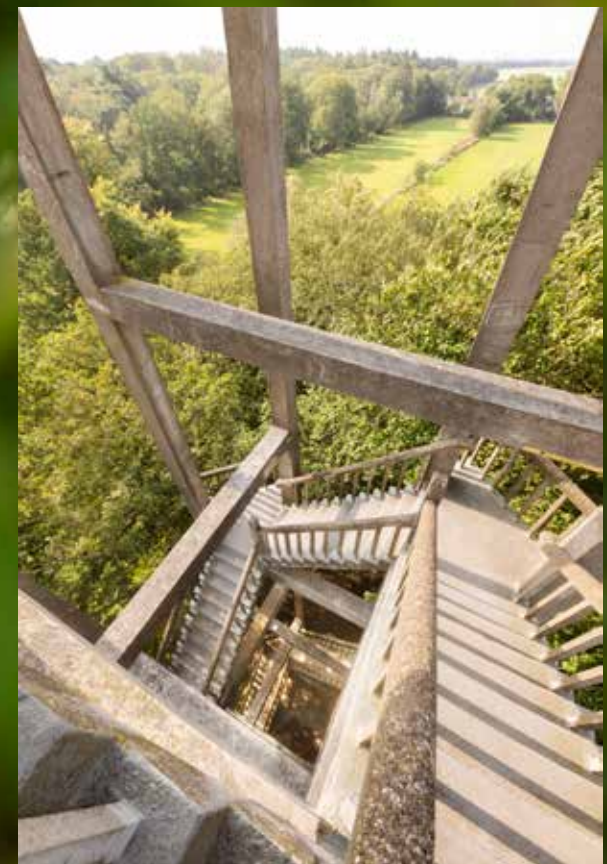
Via de 108 treden tellende trappen kom je uit bij het achthoekige uitkijkplatform, 31 meter boven het omliggende maaiveld. Hier heb je een prachtig uitzicht over het omliggende gebied, Tjaarda's Bos, Oranjewoud en de verre Friese omgeving. Bij helder weer kun je zelfs de Waddeneilanden zien liggen.

Waar?

Ingang ter hoogte van Bieruma Oostingweg 19 of Marijkemuoiwei 11 in Oranjewoud.

FOTO'S: MARCEL VAN KAMMEN

Oudste betonn en toren biedt blik op de Wadden

Kolken als parels langs de dijk

Nederland telt honderden kolken. Bijzondere elementen in ons karakteristieke rivieren- en kustlandschap. Menigeen rijdt, fietst of wandelt eraan voorbij. Het zijn natuur- en landschapspareltjes die een kijkje waard zijn. In Kamperveen zijn mede dankzij SBNL Natuurfonds twee kolken verlost van gele plomp, zodat het water weer kan schitteren.

Waarom kronkelt een dijk? Het heeft alles te maken met de oerkracht van het water. Bij stormen en hoog water beuken rivieren en zee soms dwars door de dijken heen. Waar de dijken het begaven ontstonden door het krachtige water metersdiepe kolken. Als het water zich terugtrok, werden om de kolken weer nieuwe dijken gelegd. Daar zijn de slingerende dijken aan te danken. Het ontstaan van de kolken loopt synchroon met het ontstaan van waterschappen in de middeleeuwen rond 1250. Zij begonnen met het aanleggen van dijken. Voor die tijd hadden rivieren en zee vrij spel.

Moedeloze mensen

De IJsseldelta bij Kampen telt tientallen kolken. Ze hebben speciale aandacht van de Stichting Particuliere Landschapsdiensten IJsseldelta (SPLIJ) om ze te behouden en in ere te herstellen. ‘Voor veel mensen is een kolk niet meer dan een waterplas, maar het verhaal erachter is indrukwekkend en moet verteld worden’, vindt projectleider Jan-Olaf Tjabringa. Hem spreekt vooral de enorme kracht van het water aan, maar ook de mens, die elke keer met de schop weer probeerde om de gaten in de dijk te dichten. ‘Ze zullen er moedeloos van zijn geworden, als je ziet hoe vaak er dijkdoorbraken waren.’

Schoonheid en bedreiging

Een kolk heeft zijn eigen natuurlijke schoonheid. De planten zowel in als rondom het water zorgen voor schuil- en broedplekken voor dieren en vogels. Zo nestelt in de IJsseldelta de zwarte stern, een bedreigde rode lijstsoort. Maar de planten kunnen ook een bedreiging vormen voor de kolk. De gele plomp uit de waterleliefamilie is er zo eentje. Met zijn grote donkergroene bladeren die rusten op het water en daartussen de bollige gele bloemen is het een prachtig gezicht. Maar o wee als de wortels gaan woekeren. Dan verstikt uiteindelijk alles en groeit de metersdiepe kolk dicht.

1

2

3

1. De hele wateroppervlakte was bedekt met gele plomp. Deze waterlelie houdt de kolk in een wurggreep.
2. Een speciale harkboot harkt metersdiep de wortels uit het water.
3. Ongelooflijk dikke pakketten met wortels verstikken de kolk.
4. De kolk is schoon. Het water kan weer schitteren.

Hydraulische harkboot

Dat hebben Christine van der Scheer en Wim van Werven aan de Hogeweg in Kamperveen ook gemerkt. Hun kolken – een kleine van 1200 m2 en een grote van 3.100 m2 – raakten volledig in de greep van de gele plomp. Er moest een speciale hydraulische harkboot aan te pas komen om de wortels te verwijderen. De wortelstokken bleken in meerdere etages te groeien: vanaf een meter tot ruim 2,5 meter diep.

Kostbare operatie

Het was een kostbare operatie. Reden voor de kolkbezitters om bij de SPLIJ in Kampen aan te kloppen. Op haar beurt deed SPLIJ een beroep op SBNL Natuurfonds. SLBO (Stichting landschap Behoud Overijssel) stelde via SBNL Natuurfonds een bedrag van 5.000 euro beschikbaar. SPLIJ een vergelijkbaar bedrag en de eigenaren zelf circa 1.700 euro. ‘Zij hebben dat geld ervoor over. Ze zien de waarde in van de kolken net als SBNL Natuurfonds’, complimenteert Jan-Olaf Tjabringa, die plannen heeft om binnenkort nog drie andere kolken aan te pakken.

Vergoedingen

Geld is daarbij steeds een lastig punt. Merkwaardig genoeg kunnen kolken (nog) niet putten uit de gelden voor agrarisch natuurbeheer. ‘Dat zou wel moeten’, vindt de projectleider. Wel zijn er kleine vergoedingen voor het beheer via de groenblauwe diensten in Overijssel. ‘Maar dat is niet meer dan een maatschappelijk schouderklopje. We vinden kolken allemaal mooi voor het landschap. Dan moeten we ook zorgen, dat we ze kwalitatief goed houden.’ Volgend jaar wil de SPLIJ de schijnwerper op de kolken zetten tijdens de herdenking van de regionale watersnood in 1825.

TEKST: HANS SIEMES

FOTO'S: WIM VAN WERVEN, JAN-OLAF TJABRINGA

‘We vinden kolken allemaal mooi. Dan moeten we ook zorgen, dat we ze kwalitatief goed houden.’

‘Alles is natuur, zelfs cultuur’

Er wordt veel gediscussieerd, geschreven en nagedacht over de natuur. In de rubriek Natuurstemmen spreekt Oswin Schneeweisz met denkers, schrijvers en experts over verschillende manieren waarop je naar natuur kunt kijken. Ditmaal: Historicus Hans Mulder.

Elke boer weet: mest op het land doet je plantjes groeien. Oftewel, organische stof wordt uiteindelijk plantaardig. Voor de 18de-eeuwse botanicus Carl Linnaeus, de grondlegger van de classificatie van de natuur, was dat zelfs reden om te geloven in zoiets als lichaamsverhuizing. Volgens hem was het mogelijk dat uit de wangen van een mooie jonkvrouw ooit het lelijke bilzekruid groeit. Het is een van

de verhalen in het nieuwe boek ‘Verhalen van natuur’ van Hans Mulder, historicus en conservator van de Universiteit van Amsterdam.

Tijd en perspectief

Mulder maakte al meer interessante lees- en kijkboeken. Met zijn boek ‘De ontdekking van de natuur’ won hij zelfs de Jan Wolkersprijs 2021. In al die boeken staat de relatie tussen mens en natuur

centraal en hoe mensen in verschillende tijden vanuit verschillende perspectieven de natuur om hen heen beleefden. Maar hoe heeft die jarenlange omgang met historische natuurdocumenten zijn eigen visie op natuur beïnvloed?

Holistische benadering

Mulder: ‘Ik ben me meer gaan afvragen wat natuur eigenlijk is en ik realiseer mij tegelijkertijd dat die vraag bijna onmogelijk

Met oerrunderen hebben we het Pleistoceen als referentiekader genomen ©Ingram Image

Historicus Hans Mulder ©Monique Kooijmans

De reuzenalk stierf uit door menselijk handelen. Foto MADE | naturalsciences.be | Creative Commons

te beantwoorden is. Voor een historicus betekent natuur iets anders als voor een bioloog of een geoloog. Voor een historicus is het alles wat de mens niet gemaakt heeft, maar voor een bioloog is het alles dat leeft en onderling verweven is. De geoloog zegt: uiteindelijk wordt alles gewoon een aardlaag. Ik heb wel iets met de holistische benadering. Ik meen dat Frans de Waal ooit zei: ‘als een bonobo een slaapplek bouwt noemen we dat natuur, maar als mensen een boomhut bouwen is dat opeens cultuur.’ Dat is eigenlijk heel vreemd. Alles is natuur, zelfs cultuur.’

Menselijk handelen

Mulders nieuwste boek met artikelen van diverse auteurs wordt uitgegeven ter gelegenheid van een tentoonstelling in het Allard Pierson van augustus tot januari. In deze expositie wordt de relatie tussen de West-Europese mens en de natuur belicht met onder meer historische tekeningen, boeken en prenten. Zij illustreren hoe de natuur door West-Europeanen is onderzocht en verbeeld en welke soorten uitstierven. Een van die soorten is de reuzenalk, die in 1844 mede door intensieve bejaging bijna uitgestorven was. Toen natuurhistorische musea dat zagen, voegden ze de laatste exemplaren snel aan hun collectie toe. Mulder: ‘Het betekende de nekslag voor de soort. Zo zie je hoe door menselijk handelen diersoorten kunnen uitsterven. Dat vind ik best een confronterende gedachte. Anderzijds zijn we ook in staat om met slim natuurbeheer, fokprogramma’s en herintroducties soorten juist van uitsterven te behoeden. Kortom, we hebben als mens een behoorlijk complexe relatie met de natuur.’

Geworstel

Hij is altijd al gefascineerd geweest door het geworstel van de mens om de natuur te begrijpen en in kaart te brengen. Door dieren en planten te onderzoeken, te vergelijken en te categoriseren. Waarom heet een snoekbaars zo? Omdat iemand ooit heeft gezien dat dat beest meer op een snoek dan op een baars lijkt. Mulder: ‘In feite prutsen we zo elke dag nog door. Ik zag laatst een kaartje in de krant met natuurgebieden in Nederland, maar al het

water hoorde daar niet bij. Dan denk ik: Dat is raar, want water is ook natuur. Zo zie je hoe lastig het is om natuur te definiëren.’

Referentiekader

Jelle Reumer schreef in Verhalen van de Natuur een interessant artikel over ‘rewilding’, waarin hij stelt dat we met al die oerrunderen in ons land in feite het Pleistoceen als referentiekader hebben genomen voor natuurherstel. Hij vraagt zich af of het niet slimmer zou zijn om het landschap van vóór de ruilverkaveling en het agro-industriële complex als referentiekader te nemen voor natuurherstel.

Bestuderen van aardlagen

Ook de Franse natuurwetenschapper Georges Cuvier komt in Mulders nieuwste boek langs. Mulder: ‘Cuvier ontdekte door het bestuderen van aardlagen dat er vijf grote periodes van verandering en massaextinctie op aarde zijn geweest. Hij concludeerde vervolgens dat God de wereld enkele keren opnieuw in elkaar had gezet. Even later toonde Darwin aan dat er tussen die lagen sprake is van verandering van soorten. Dat bleek de opmaat naar de evolutietheorie.’

De mensheid redden

Mulder is, net als sommige wetenschappers, ervan overtuigd dat we ons momenteel in de zesde extinctiegolf bevinden maar, zo zegt hij: ‘We moeten ons misschien meer realiseren dat we niet de natuur hoeven te redden, maar onszelf als mensheid. Die natuur bestaat over miljoenen jaren nog wel, maar of wij dan tot de uitgestorven soorten behoren is de vraag.’

TEKST: OSWIN SCHNEEWEISZ

CARIBISCH NEDERLAND

Bonaire | *De 1.000-jarige Wayaká-boom*

Deze bijzondere 1.000 jarige Wayaká-boom, de oudste boom van Nederland, staat boven op een kalkplateau op Bonaire. Bomenkenner Johan van Blerk ontdekte de boom die honderden jaren geleden gekapt moet zijn. Van wayakáhout werden vroeger onder meer katrollen voor de scheepvaart gemaakt. De stronk is daarna opnieuw uitgelopen en gesplitst. Er verheffen zich twee stammen, die samen een grillige, holle boom vormen met een vijftien meter brede kroon. Wat een overlevingskracht!

WELKE BOOM WINT 7E EDITIE DE BOOM VAN HET JAAR?

Wordt het de 1.000-jarige Wayaká-boom, de 240-jarige Ginkgo biloba of de 260-jarige ‘Wereldboom’? Kiest Nederland voor het symbool van moed, het monument voor overleden huisdieren of de kastanjeboom met het geheim? Vanaf 10 september tot en met 17 oktober is het tijd om te stemmen voor De Boom van het Jaar 2024. De boom met de meeste stemmen wint de nationale titel en wordt de Nederlandse inzending bij de Europese equivalent volgend jaar.

SBNL Natuurfonds organiseert dit najaar voor de zevende keer de nationale verkiezing van De Boom van het Jaar. Aan de verkiezing gaat altijd een oproep vooraf: iedereen in Nederland mag dan zijn of haar favoriete boom met een bijzonder verhaal inzenden voor de verkiezing. De jury, bestaande uit Frits Mohren (voorzitter), Beatrix Kleuver, Gerbrand Bakker, Paul Makken en Maaïke Brasz (namens SBNL Natuurfonds), bekijkt daarna alle inzendingen en kiest er per provincie eentje uit.

Een 13e optie

Dit jaar ontving de jury voor het eerst ook een inzending vanuit Caribisch Nederland. Deze inzending is nu genomineerd als een 13e optie, naast de twaalf inzendingen vanuit de Nederlandse provincies. De verkiezing van De Boom van het Jaar is gekoppeld aan de Europese equivalent Tree of the Year. Deze verkiezing bestaat al sinds 2011 en heeft als doel het bewustzijn voor het belang van bomen in de eigen omgeving te vergroten. In totaal nemen 15 Europese landen deel aan Tree of the Year.

Legende, historie of culturele waarde

SBNL Natuurfonds selecteert sinds 2018 de Nederlandse inzending via een nationale verkiezing. De Boom van het Jaar draait niet om de dikste, oudste of mooiste boom, maar om bomen met een markante legende, een historische verhaal of een bijzondere betekenis voor een stad of dorp. Meer informatie over de verkiezing is te vinden via: www.deboomvanhetjaar.nl.

TEKST: MARLIES KOLTHOF

FOTO’S: ROB VISSER PHOTOGRAPHY EN JOHAN VAN BLERK (FOTO BONAIRE)

DRENTHE

Smilde | *Een rode beuk als symbool voor moed*

Deze enorme rode beuk werd ooit als statussymbool aangeplant bij de villa, gebouwd in 1903 in opdracht van burgemeester Servatius. Tijdens de oorlogsjaren woonde huisarts Freeve hier. De Duitsers hadden een bunker achter het huis. Zij wilden alle bomen in de tuin te kappen voor hun schootveld. De dappere vrouw van de huisarts ging bij elke boom de strijd aan. Deze rode beuk bleef behouden en staat symbool voor haar moed.

FRIESLAND

Beetsterzwaag | *Het geheim van een kastanjeboom*

Jonkheer Lycklama à Nijeholt bouwde in 1869 de zogeheten lessenaarskas in de overtuin van het Lycklamahûs in Beetsterzwaag. Naast de lessenaarskas plantte hij een kastanjeboom. In de stam, in verticale richting, zit een glad litteken. In 1923 is de boom van onder tot boven gespleten door zeer strenge vorst. De toenmalige tuinman van de familie heeft in die spleet een metalen doosje met onbekende boodschap verstopt. Daarna is de spleet weer dichtgegroeid.

FLEVOLAND

Zeewolde | *Een monument voor overleden huisdieren*

Bij de 10e verjaardag van Zeewolde in 1994 kreeg het kunstenaarsduo Albert Goederond en Patty Struik de opdracht een kunstwerk te maken. Uit hun enquête op basisscholen bleek dat het verlies van een huisdier veel kinderen bezighield. Dat werd het thema. Er kwam een dierenmonument, een gedenkplaats, een beeld en een gedenkwal. Bij elk monument kwam een boom en een bankje. Deze vleugelnoot staat bij het liggende kunstwerk in de bestrating.

GELDERLAND

Apeldoorn | *De lindeboom van Paleis Het Loo*

De lindeboom bij Paleis Het Loo is geplant in 1910 door koningin Wilhelmina. Het stallencomplex ernaast was in de jaren ervoor aangelegd. De bekende tuinarchitect Leonard Springer kreeg opdracht om het groen ontwerpen. De Koningin hield van ongekroonde bomen, haar tuinlieden lieten de linde daarom in zijn natuurlijke vorm groeien. Op het stallencomplex is in 1944 een luchtaanval uitgevoerd door de RAF. De lindeboom overleefde het bombardement, mogelijk met wat granaatscherven.

GRONINGEN

Groningen | *De wilg die bleef leven*

De dikste boom van Groningen is deze 150-jarige wilg aan de rand van natuurgebied Karding. De stam meet 8 meter in omtrek. In mei 2022 staken onverlaten de boom aan. De brandweer wist de boom te blussen maar binnenin werd een hitte van 200 graden gemeten. Omstanders stonden erbij te huilen. In plaats van kap zijn de beschadigde delen weggehaald en is de boom terug geknot. Deze bijzondere wilg heeft het gered!

LIMBURG

Heerlen | *De monumentale esdoorn van de Benzenraderhof*

De knotesdoorn naast de Benzenraderhof in Heerlen stond er al, toen de hoeve in 1910 werd gebouwd. Met een omvang van 535 centimeter is hij meer dan 200 jaar oud. De lange scheuten en takken werden gebruikt voor weidepalen en bonenstaken. Generaties speelden onder en in de boom, families vierden er verjaardagen. Hij heeft door zijn leeftijd holtes, waar ooit een kind in viel. Inmiddels is de boom populair als fotografisch object.

OVERIJSEL

Enschede | *De Klokkenplasplataan*

Na de grote stadsbrand van 1862 bouwde de invloedrijke textielfamilie Van Heek een monumentale villa aan de Oude Markt. De familie fungeerde als beschermheer voor de natuur en cultuur in en om Enschede. In de tuin plantte Van Heek een plataan die inmiddels in de openbare ruimte op de Klokkenplas staat. Talloze Enschedeërs koesteren hun herinneringen aan de Klokkenplasplataan en dragen de oudste boom van het centrum een warm hart toe.

UTRECHT

Overlangbroek | *Een es voor het boerengerief*

Ik ben een oude es uit de Pruikentijd. Eeuwenlang werd mijn hout geoogst, lokaal verhandeld en verwerkt. Van mijn hoge opbrengst werden ridderhofsteden onderhouden. Nu leef ik door als een relict van tijden die voorbij zijn. Ik ben bekleed met zeldzame mossen. In mijn hollen en gaten leven vleermuizen, vogels en kleine zoogdieren. Door mijn geringe postuur en een vreemde ziekte loop ik gevaar voor mijn voortbestaan. Toch blijf ik moedig overeind.

NOORD-BRABANT

Olland | *De ‘Wereldboom’ bij de Ollandse kerk*

Deze grillig vertakte beuk is geplant rond 1865. Hij verbindt Olland met de voorouders op het kerkhof waardoor hij de naam ‘zielenboom’ kreeg. In 1944 werd de kerk door de Duitsers opgeblazen, maar de beuk bleef overeind. Zo’n 15 jaar geleden had de zielenboom een reuzenzwam. Stichting ‘Behoud Ollandse Bomen’ stelde met deskundigen een reddingsplan op. In 2012 werd de beuk ingezegend als Wereldboom. De dorpsvlag van Olland toont centraal een beukenblad.

NOORD-HOLLAND

Monnickendam | *Geredde eik verkoelt gemeenteplein*

Vijftig jaar lang groeide deze zomereik in zijn natuurlijke vorm op een boerderijerf. Toen ook het laatste stukje boerengrond bebouwd werd, moest de eik wijken. In 2023 werd hij opgeladen bij de boerderij en kreeg hij een nieuwe bestemming op het gemeenteplein in Monnickendam. Inmiddels is ook de rest van het plein vergroend tot een openbare tuin met meerdere functies: voorkomen van hittestress, opvangen van water en versterken van de biodiversiteit.

ZEELAND

Kapelle | *Grenslinde als symbool van inpoldering*

Natuurliefebbers protesteerden eind vorig jaar tegen de kap van deze grenslinde, vanwege een voorgenomen dijkversterking. Na overleg tussen Bomenstichting, gemeente en waterschap werd besloten dat de tekeningen worden aangepast en de grenslinde overeind blijft. Grenslindes vertellen het verhaal van het ontstaan van de dijken en de inpoldering van Zeeland. Ze komen alleen voor op Beveland in polders die voor 1700 zijn bedijkt. Elders in Zeeland gingen ze verloren door overstromingen of ruilverkaveling.

ZUID-HOLLAND

Leiden | *Levend fossiel in de moderne tijd*

Bij de universiteit van Leiden werd in 1590 tussen het Rapenburg en de Singel de Hortus aangelegd, het unieke groene hart van het centrum. In deze universiteitstuin staat een gouden parel, de Ginkgo biloba. De mannelijke boom is geplant in 1785, het op een na oudste Europese exemplaar. In 1935 is er een vrouwelijke twijg op de mannelijke boom geënt. In de herfst heeft hij daardoor de kenmerkende naar boter stinkende zaden.

Behoud de natuurlijke uitstraling met Van Vliet Duurzaamhout

VAN VLIET
DUURZAAMHOUT.NL

Laat je inspireren

+31 (0)343 454 400

info@duurzaamhout.nl

duurzaamhout.nl

